

NEOGYROMITRA GIGAS

Terug van 58 jaar weg geweest?

Kees Bas, Rijksherbarium, Postbus 9514, 2300 RA Leiden

In the early spring of 1992 *Neogyromitra gigas* (Krombh.) Imai has been found for the second time in the Netherlands in the same area where it has been found for the first time in 1934. It was growing in an old *Pinus* plantation on the coastal dunes south-west of Haarlem. Just as in 1934 the single basidiocarp was remarkably small (60 mm high; pileus 37 mm in diameter), although mature spores were present.

Op 29 maart 1992 maakten Fenna en ik een lange wandeling in de Amsterdamse Waterleidingduinen. Ondanks de voorafgaande zachte winter was er op paddestoelengebied niet veel te beleven.

Ergens ten westen van de lijn Vogelenzang-Oranjekom (ik kan de plek wel terugvinden, maar niet precies aanduiden), op een grassig-mossig pad in een vrij oude dennen-aanplant, stak echter een enkele centimeters groot, geplooid roodbruin hoedje uit het mos. Ha, dacht ik, dat moet *Gyromitra esculenta*, de Voorjaarskluiwzwam, zijn; lang niet gezien. Maar was dat ding eigenlijk wel uit de duinen bekend? Na enig aarzelen het vruchtlichaam dus voorzichtig geoogst en het mycelium vriendelijk aangemoedigd nog vele jaren uitbundig te fructificeren.

Thuis keek ik gauw even in het Pezizales-boekje van Maas Geesteranus (1967) om te zien of hij *G. esculenta* (Pers.) Fr. uit de duinen kende. Inderdaad bleek daar één vondst uit het kustgebied genoemd te worden en wel van Kijkduin. Later ontdekte ik in de collectie van het Rijksherbarium, dat dit een vondst uit 1920 betrof. Onze ontmoeting was dus in ieder geval niet gewoon.

Onder de microscoop wachtte mij een verrassing. De sporen van *G. esculenta* (fig. 2) zijn ellipsoïd en glad en hebben doorgaans twee kleine inwendige oliedruppels. De sporen die ik te zien kreeg waren echter slank ellipsoïdisch tot iets spoelvormig met aan elke top een grote stompe wrat (fig. 3). Bovendien vertoonden ze onder de olie-immersielens een heel fijne ornamentatie en bevatten ze drie oliedruppels, nl. één grote centrale en twee kleinere aan weerszijden daarvan.

Met de tabellen in het genoemde boekje kwam ik zonder enige twijfel en snel op het geslacht *Neogyromitra*, waarvan voor Nederland slechts één soort genoemd wordt, nl. *Neogyromitra gigas* (Krombh.) Imai. Enigszins tot mijn verrassing bleek de soort in de Standaardlijst van Nederlandse Paddestoelnamen een Nederlandse naam te hebben, nl. Reuzenkluiwzwam (Bas et al., 1983). De soort staat daar echter onder *Gyromitra* opgenomen zonder verwijzing onder *Neogyromitra*, foei!

Maas Geesteranus heeft *N. gigas* in zijn boekje opgenomen, zonder dat hij materiaal uit Nederland had gezien. Hij baseert het voorkomen in ons land op een publicatie van Van Eyndhoven (1934) in *Fungus* over een vondst op 15 april 1934 van '*Gyromitra gigas*' in de duinen bij . . . Vogelenzang, globaal dus het zelfde gebied waar Fenna en ik de soort na 58 jaar weer terugvonden! Van Eyndhoven vermeldt de apicale knobbels op,

en de drie oliedruppels in de sporen en bovendien het feit dat de sporen groter zijn dan die van *G. esculenta*, zodat een vergissing praktisch is uit te sluiten.

Hoewel speculeren in dezen niet erg zinvol is, lijkt het mij toch het meest voor de hand te liggen, dat *N. gigas* zich al die tijd in de Amsterdamse Waterleidingduinen gehandhaafd heeft. Het is mogelijk dat de vruchtlichamen door de vroege fructificatieperiode (half februari tot half april) over het hoofd zijn gezien of dat het mycelium bij ons slechts zelden fructificeert.

Een beetje vreemd is dat zowel het exemplaar van Van Eyndhoven als het onze zo klein was, nl. 45-60 mm hoog en de hoed 35-40 mm in diameter. Vrij bescheiden voor een soort die '*gigas*' heet, hetgeen 'reus' betekent. Een paar buitenlandse exemplaren in het Rijksherbarium hebben echter net zulke kleine vruchtlichamen. Volgens de literatuur kunnen ze echter tot 15 cm, soms zelfs 20 cm hoog worden met een hoeddoorsnede van 7 tot 13 cm.

Neogyromitra gigas schijnt een wijde range van habitats te bewonen, maar vooral naaldbossen in de bergen, ook echter alpenweiden en rivierbossen, vaak groeiend rond boomstompen of op verborgen hout. Ons exemplaar leek echter gewoon in het duinzand te staan.

Tot slot een korte beschrijving van het exemplaar van vorig voorjaar.

Beschrijving

Vruchtlichaam 60 mm hoog, tot aan de onderkant van de hoed in het zand stekend; hoed 34 mm hoog, vrij sterk geplooid en met gelobde, hier en daar iets met de steel vergroeide rand, vrij donker roodbruin in het centrum tot meer okerbruin aan de rand; steel $\pm$ rond en naar onderen versmald, $\pm$ 30 mm lang, waterig-grijs, maar wit berijpt; geur niet opvallend. Sporen 27,5-32,5 x (9,5-)10,5-11,5 μ m (inclusief de apicale knobbels), zeer fijn geornamenteerd (alleen onder olie-immersielens te zien), met twee kleine en één grote centrale oliedruppels. Parafysen 4-6 μ m dik met tot 5-9 μ m verbrede top en bruin korrelig intracellulair pigment.

Uiterlijk verschillen *Gyromitra esculenta* en *Neogyromitra gigas* heel weinig. Het is dus zaak bij vermeende vondsten van de minder zeldzame eerste soort altijd de sporen te controleren. Voor alle zekerheid heeft Dr. R.A. Maas Geesteranus de sporen van alle 30 gedroogde *G. esculenta* collecties uit Nederland in het Rijksherbarium gecontroleerd. Er bleken zich daaronder geen collecties van *N. gigas* te verschuilen.

Er komt in Europa een nog zeldzamere *Neogyromitra* voor, nl. *N. caroliniana* (Bosc.: Fr.) Imai, ook wel *N. fastigiata* (Krombh.) Derm. genoemd, die in plaats van stompe wratten grote stekels op de toppen van de sporen heeft.

Het loont misschien de moeite om in de periode van half februari tot half april nog eens goed te zoeken in de dennenbossen in de duinen. Mogelijk komt *N. gigas* daar op meer plaatsen voor.

LITERATUUR

- Bas, C., J. van Brummelen, F. Tjallingii & G. Tjallingii-Beukers, 1983. Standaardlijst van Nederlandse paddestoelnamen. Wetensch. Meded. K.N.N.V. 156.
 Eyndhoven, G.L. van, 1934. *Gyromitra (Helvella) gigas* Krombh. Fungus 5: 91-92.
 Maas Geesteranus, R.A., 1967. De Fungi van Nederland 2a. Pezizales - deel 1. Wetensch. Meded. K.N.N.V. 69.

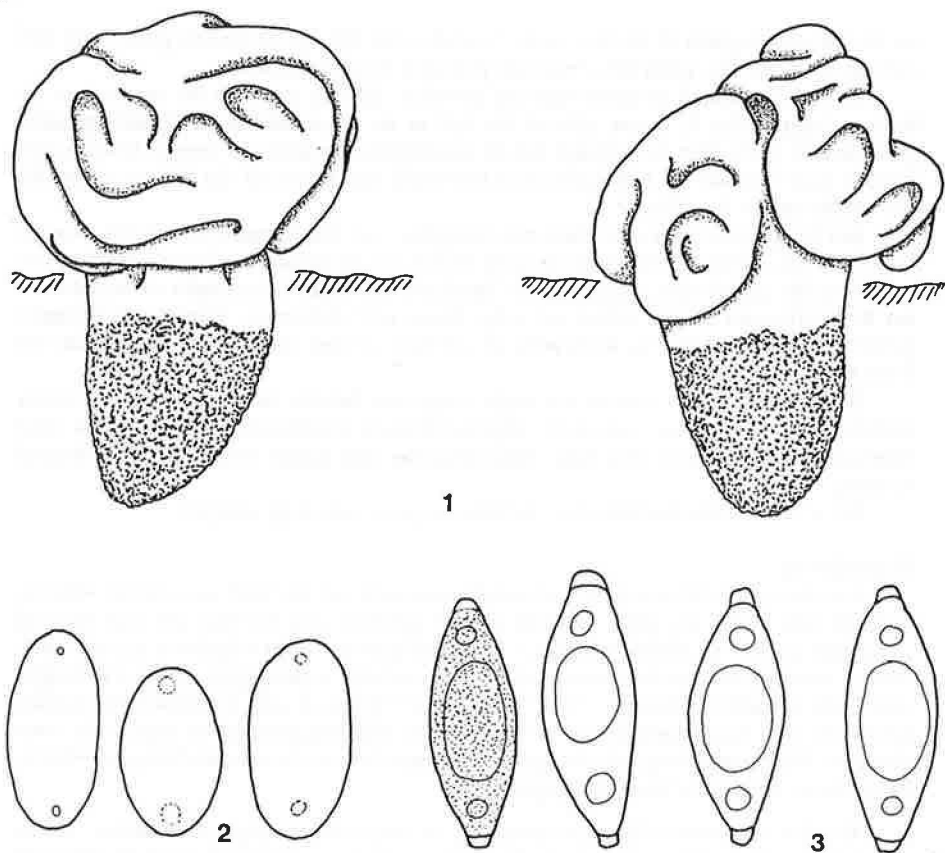

Fig. 1. *Neogyromitra gigas*, twee aanzichten van hetzelfde vruchtlichaam (x 1). Fig. 2. Sporen van *Gyromitra esculenta* (x 1000). Fig. 3. Sporen van *N. gigas*; slechts bij één spore de uiterst fijne ornamentatie aangeduid (x 1000). (Fig. 1 en 3 naar Bas 8824; fig. 2 naar Koopmans 140; beide collecties in L.)